

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМНИНГ
ИНТЕРФАОЛ МУЛОҚОТ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ****Тухташева Рушана Садуллаевна**

Ш.Рашидов номидаги СамДУ 2-босқич докторанти

Сўнги йилларда Янги Ўзбекистонда таълим соҳасини ривожлантириш, Учинчи Ренессанс пойдеворини яратиш, бу жараёнда олий таълим соҳасини тубдан ислоҳ қилиш бўйича янги тизим шаклланди. Бугунга келиб республикада олий таълим муассасаларининг сони 200 га яқинлашди. Ёшларни олий таълим билан қамров даражаси сезиларли ошди. Ҳозирги кунда олий таълим муассасаларида 40 мингга яқин профессор-ўқитувчилар фаолият олиб бормоқда[1:3]. Таълим соҳасида жаҳон таълим стандартларига фаол интеграциялашувини таъминлаш учун олий таълим муассасаларининг таълим сифатини ошириш ва инновацион ривожлантиришга қаратилган ишлар амалга оширилди.

Масофавий ўқитиш – бу масофадан туриб ўқитиш, қайсики ўқув машғулотларининг барчаси ёки кўп қисми телекоммуникацион ва замонавий ахборотлаштириш технологиялар асосида олиб борилиши билан таснифланади. Масофавий ўқитиш технологияси бўйича барча топшириқлар масофадан туриб бажарилади, топшириқлар эса олий ўқув юрти томонидан топширилади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 3 октябрдаги “Олий таълим ташкилотларида масофавий таълим шаклини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 559-сон қарори билан масофавий таълимнинг мақсади, тамойиллари ва вазифалари, масофавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган талаблар, масофавий таълимни бошқариш бўйича дастурий таъминотга қўйиладиган талаблар, масофавий таълимга талабаларни қабул қилиш ва ўқув жараёнини ташкил қилиш, масофавий таълим сифати мониторинги тартиби белгиланиб олинди. Дунёнинг ривожланган мамлакатлари олий таълимнинг барча шакллари, жумладан, масофавий таълимни кенгайтириш, сифатини ошириш, ҳар бир инсон учун таълим олиш ҳуқуқини, тенгликни таъминлаш чораларини кўрмоқда. Халқаро тажрибалар ўрганилиб, таҳлил қилинганда, масофавий таълимнинг ягона ҳуқуқий тартиби ёки сиёсати йўқлиги кузатилди. “Масофавий таълим ўқув режалари ва ўқув дастурларига мувофиқ, таълим олувчилар томонидан зарур билим, малака ва кўникмаларни ахборот-коммуникация технологияларидан ҳамда Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланган ҳолда, масофадан туриб олишга қаратилган.

Педагогик мулоқот – билиш ёки баҳолаш характеридаги ахборот алмашув жараёнида икки ёки ундан ортиқ шахс (ўқитувчи, ўқувчи)нинг ўзаро таъсирга эга фаолияти[3:56]. Интерфаол (“Inter” – бу ўзаро, “act” – ҳаракат қилмоқ) – ўзаро ҳаракат қилиш (ёки ким биландир суҳбатда, мулоқотда бўлиш)ни англатади. Мазкур вазиятда янада кўшимча, ҳамкорлик педагогикаси (ҳамкорлик педагогик технологияси) – таълим берувчилар ва таълим олувчиларнинг ўзаро мулоқотига асосланган шаклда таълим беришга йўналтирилган тизимни таъкидлаб ўтиш жоиздир.

Педагогик мулоқот психологик жараён сифатида қўйидаги функциялари билан характерланади: шахсни билиш; ахборот алмашиниш; фаолиятни ташкил этиш, бошқалар учун қайғуриш; ўзини тасдиқлаш. Мулоқот шахсни ўзини тасдиқлаш

функциясини ҳам бажаради. Педагогнинг вазифасини ўқувчига ўзининг “менлиги”ни англашга ўзининг шахсий аҳамиятини билишга, ўзига баҳо беришга ўргатиши керак.

Ўқитувчи дарсни режалаштира туриб, фақат ахборот беришни эмас, балки талабаларни ўз фикрларини билдириш, ўзини тасдиқлаш учун имоният ҳам яратиш керак. Педагогик мулоқот бу ўқитувчи профессионал фаоллигининг бир кўриниши бўлиб, бунда таълим ва тарбия вазифалари ўқитувчи ҳамда ўқув тарбия жараёнининг бошқа иштирокчилари ўртасидаги ўзаро таъсир воситаси билан ҳал қилинади [5:70]. Юқоридаги фикрларга асосланиб педагогик мулоқотни қуйидаги турларга ажратиш мумкин:

- ўзаро ижодий фаолиятга қизиқтиришига асосланган мулоқот;
- ўзаро дўстликка асосланган мулоқот;
- мулоқот-масофа;
- мулоқот-қўрқитиш;
- мулоқот-ҳазил-мутоиба.

Лекин аксарият талаба ва профессор-ўқитувчилар таълим олишнинг ушбу шакли бўйича амалий тажрибага эга эмас. Шунингдек, талабаларнинг билимини орттириш сифатли ва мазмунли, қизиқарли ўқув материаллари, контентларни тайёрлашдаги, уларни мослашувчан муҳитга мувофиқлаштириш масалалари қийинчилик туғдириши мумкин. Асосий муаммолардан бири талабаларнинг таълим олишни бошқариш қобилиятида кўринади.

Амалий тажрибалар шуни кўрсатадики, масофавий таълим жуда талабчан таълим шаклидир. Масофавий таълимнинг сифатига мотивация, интизом, талаба ва профессор-ўқитувчиларнинг фидойилиги тегишлича таъсир қилади. Ҳозирда масофавий таълим шаклини ташкил этишда етарлича ҳуқуқий асослар мавжуд эмаслиги, инфратузилманинг етишмаслиги, АКТдан фойдаланишдаги муаммолар маълум маънода тўсик бўлмоқда[7:100].

Бугунги кундаги рақамли трансформация шароитида олий таълимнинг янада самарали ўқитиш шаклларида бири бўлган ва ўқув жараёнини кенгайтириш имконини берувчи масофавий таълим технологияларидан фойдаланиш зарурати сезилмоқда.

Ўзбекистоннинг ўз олдига қўйган асосий мақсад инновацион илмни ривожлантиришдан иборат. Илмга асосланган иқтисодий ташкил этиш замирида яшаш тарзи, ҳаёт кечириш сифатини яхшилаш вазифаси турибди.

Мазкур жараёнлар ҳусусида Президентимиз Ш.Мирзиёев: “Таълим сифатини ошириш – Янги Ўзбекистон тараққиётининг яқка-ю ягона тўғри йўлидир. Юсуф Хос Ҳожиб бобомиз айтганларидек: “Заковат бор жойда улуғлик бўлади, Билим бор жойда буюклик бўлади”. Шунинг учун ушбу соҳада бошлаган ислохотларимизни давом эттиришимиз, таълим даргоҳларига бориб, ўқитувчи ва мураббийлар билан кўпроқ мулоқот қилиб, ўқув-тарбия ишлари сифатини ошириш бўйича улар қўйган масалаларни биргаликда ҳал этишимиз керак” [8:2] – дея таъкидлаб ўтган эди.

Масофавий ўқитиш тизимининг истиқболлиги шундаки, бу тизим шахснинг энг асосий ҳуқуқларидан бири – таълим олиш ҳуқуқини амалга оширишни таъминлайди.

Самарқанд давлат университети ректори, профессор, Ўзбекистон Республикаси фан арбоби, Олий Мажлис Сенати аъзоси Рустам Холмуродов қуйидагича баҳолайди: “Шароф Рашидов номидаги Самарқанд Давлат университетининг қабул квоталарини

оширишга шошилмаяпмиз. Сиртқи ва масофавий таълимдан воз кечяпмиз. Чунки бугун Ўзбекистонда масофавий таълимни ташкил қилиш учун ресурслар етарли эмас. Мени хайрон қолдираётган энг катта масала бу – айрим хусусий университетлар жойи, ўқитувчиси бўлмай туриб, масофадан ўқитиш учун талабаларни қабул қилаётгани бўлди. Афсуски, улар ҳам 4 йилдан кейин Ўзбекистон номидан диплом беради. Тажрибаларим асосида айтаман, таълимда янгиликлар қилишга шошилмаслик керак. Бунинг учун, аввало, таълим маданиятини шакллантиришимиз лозим. Биргина мисол, бугун масофавий таълим олишга, ўз устида мустақил ишлашга тайёр талаба борми ёки масофавий таълимни сифатли олиб бориш лаёқатига эга профессор-ўқитувчилар неча фоизни ташкил қилади?!

Энг муҳим масала – масофавий таълимни ташкил этиш учун технологияларимиз етарлими?! Ваҳоланки, айти омиларнинг биттаси бўлмаса ҳам, таълимда сифат таъминланмайди. Бугун бизга ўртамаёна таълим керак эмас. Геосиёсий вазиятларда Ўзбекистон ўзини мустақил, эркин тутиши учун аҳолининг интеллектуал салоҳияти юқори бўлиши шарт. Натижада, биз яхши олий таълим муассасалари билан бирга, малакали профессор-ўқитувчиларни ҳам бой берамиз. Бугун улар қўл билан санарли даражада кам”[9:6].

ОТМда масофавий таълимни жорий этишда шошма-шошарликка, эътиборсизликка йўл қўйиб бўлмайди. Аввало соҳодаги камчиликларни таҳлил қилиш шарт. Бу масофавий ўқитиш тизимида энг аҳамиятли омилардан биридир. Айрим чет эл тажрибалари масофавий ўқитиш тизимининг самарадорлигини кўрсатди, масофавий ўқитиш тизимида тингловчининг олдиндан тайёргарлик кўриши ва аппарат-техник воситалари билан таъминланганлик даражаси, компьютерга эга бўлиши ва интернетга уланиши, ҳамда бу тизимда ишлай олиш малакаларига эга бўлиши талаб қилади. Шу билан бирга талабаларнинг дарсга иштироки ва дарсда ўқитувчи-ўқувчининг интерфаол мулоқот жараёнини ташкил этиш ва такомиллаштириш зарур. Юқоридаги таҳлилларни ҳисобга олган ҳолда олий таълим муассасаларида масофавий таълимнинг интерфаол мулоқот жараёнини такомиллаштириш бўйича қўйидаги таклифларни илгари сураман:

- масофавий таълим ташкил этиш жараёнида талабаларнинг педагогларга бўлган фикр-мулоҳазаларини инобатга олиш ва тажрибага эга ўқитувчиларни саралаш;
- фақатгина илмий даражага эга ўқитувчиларни жалб қилмасдан ёш ўқитувчилар фаолиятини ҳам таҳлил қилиб, уларга дарс саотларини ажратиш;
- масофавий таълимнинг интерфаол мулоқот жараёни бўйича хорижда илмий тадқиқот ишларини олиб борган олимлар иштирокида маҳорат дарсларини ташкил этиш;
- масофавий таълимда интерфаол мулоқот жараёни такомиллаштириш бўйича семинарлар, ўқув курслари, давра суҳбатлари, учрашувлар, конференциялар ўтказиш;
- профессор-ўқитувчилар ва талабаларнинг масофавий таълимда ўзаро интерфаол мулоқотини таъминлашга ёрдам берадиган ускуналар ва узлуксиз интернетдан фойдаланишни йўлга қўйишда амалий ёрдам бериш в.х.к.

Масофавий ўқитиш барча таълим олиш истаги бўлганларга ўз малакасини узлуксиз ошириш имконини яратади. Бундай ўқитиш жараёнида барибир янгидан-янги педагогик тажрибалар амалиётга жорий қилинади ва соҳа ривожланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси. газ//“XXI asr” ижтимоий-сиёсий газетаси. 22-dekabr 2022-yil 51 (997). “Шарқ”. – Тошкент. – 6 б.

2. Абдуллаева Ш.А., Ахатова Д.А., Собиров Б.Б., Сайтов С.С. Педагогика. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси “ФАН” нашриёти. – Тошкент.: 2004. – 200 б.
3. Джураев Р.Х ва бошқ. Педагогик атамалар луғати. – Тошкент 2008, 135 б.
4. Маматалиев Т. Замонавий таълим тараққиётида масофавий таълим имкониятлари. //жур. Ўзбекистонда олий таълим №4. – Тошкент.: Sano-standart МЧЖ. 2022. (94-100-бетлар).
5. Рустам Холмуродов. Таълимдаги ягона имтиёз – фақатгина яхши билим бўлиши керак. //жур. Ўзбекистонда олий таълим №4. – Тошкент.: Sano-standart МЧЖ. 2022. Суҳбатдош. Садоқат Махсумова
6. Тошқулов А. Олий таълимдаги ислохотлар шиддат олса, оладики, асло ортга қайтмайди. Ўзбекистонда олий таълим №3. – Тошкент.: Sano-standart МЧЖ. 2022. – 104 б. (2-9-бетлар).